

A study of the differences and commonalities of Hindu and Iranian marriage rituals

Yalda Zaboly¹

Researcher at Farhangian University of Tehran

Received: 2024/12/09 | Accepted: 2025/01/31

Abstract

Marriage ceremonies, as one of the most important social rituals in many cultures, represent the values, beliefs, and traditions of that society. India and Iran, two countries with rich history and culture, have diverse and meaningful marriage ceremonies, each shaped by cultural, religious, and social factors. The present research aims to answer the questions of whether there are commonalities in marriage ceremonies in Iran and some ceremonies in India, what are the roots and reasons for this similarity, and what are some of the differences in these ceremonies. In Iran, marriage ceremonies are usually accompanied by special rituals such as Henna Night, the Aqd ceremony (religious marriage ceremony), and various celebrations, and are influenced by Islamic and Zoroastrian cultures. In contrast, India, as a country with multiple religions, includes diverse marriage ceremonies that originate from Hindu, Islamic, Sikh, and other traditions. On the other hand, there are many commonalities between marriage ceremonies in Iran and India, such as the importance of family formation, customs and traditions related to marriage ceremonies, gifts, parties, and commemoration of the ceremony, and the reasons for these commonalities should be found in their ethnic, racial, territorial, historical, mythological, and religious beliefs. This research, using an analytical-descriptive method and gathering information from library and field sources, empirical observations, numerous articles, as well as anthropological analysis, examines the role of family, ceremonies, and cultural symbols in these two countries. The results show that in both cultures, moving beyond individuality and emphasizing family and society are considered the main foundations in marriage ceremonies, but there are significant differences in methods and details.

Keywords: Hinduism, similarities, differences, culture, cultural commonalities, marriage rituals.

1. E-mail: yaldazaboly@gmail.com

بررسی افتراقات و اشتراکات آیین‌های ازدواج هندویی و ایرانی

یلدا زابلی^۱

پژوهشگر دانشگاه فرهنگیان، تهران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۱۹ | تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۱۱

چکیده

آیین ازدواج به عنوان یکی از مهم‌ترین مراسمات اجتماعی در بسیاری از فرهنگ‌ها، نمایانگر ارزش‌ها، باورها و سنت‌های آن جامعه است. هند و ایران، دو کشور با تاریخ و فرهنگی غنی، دارای آیین‌های ازدواج متنوع و معناداری هستند که هر یک تحت تأثیر عوامل فرهنگی، مذهبی و اجتماعی شکل گرفته‌اند. پژوهش حاضر با هدف پاسخ به این سوالات که آیا وجه اشتراک در آیین‌های ازدواج در ایران و برخی آیین‌ها در هند وجود دارد؟ ریشه‌ها و دلایل این همسانی چیست؟ و برخی از افتراقات این آیین کدام‌اند؟ نوشته شده است. در ایران، مراسم ازدواج معمولاً با تشریفات خاصی نظیر خنابندی، مراسم عقد و جشن‌های مختلف همراه است و تحت تأثیر فرهنگ‌های اسلامی و زرتشتی قرار دارد. در مقابل، هند به عنوان کشوری با دین‌های چندگانه، آیین‌های ازدواجی متنوع را شامل می‌شود که از مراسم هندو، اسلامی، سیک و سایر سنت‌ها نشأت می‌گیرد. از طرفی اشتراکات بسیاری بین آیین‌های ازدواج در ایران و هند، مانند اهمیت تشکیل خانواده، آداب و رسوم مربوط به مراسم ازدواج، هدایا، مهمانی‌ها و بزرگداشت مراسم وجود دارد که دلایل این وجوه مشترک را نیز، باید در ریشه‌های قومی، نژادی، سرزمینی، تاریخی، اساطیری و باورهای دینی آن‌ها یافت. این پژوهش با روش تحلیلی-توصیفی و گردآوری اطلاعات از منابع کتابخانه‌ای و میدانی، مشاهدات تجربی، مقالات متعدد و همچنین تجزیه

1. E-mail: yaldazabolyy@gmail.com

و تحلیل مردم شناختی به بررسی نقش خانواده، مراسم و سمبل های فرهنگی در این دو کشور می پردازد. نتایج نشان می دهد که در هر دو فرهنگ، خروج از فردیت و تأکید بر خانواده و جامعه، از مبانی اصلی در مراسم ازدواج محسوب می شود اما در شیوه ها و جزئیات آن تفاوت های چشمگیری وجود دارد.

واژگان کلیدی

آیین هندو، شباهت ها، تفاوت ها، فرهنگ، اشتراکات فرهنگی، آیین های ازدواج.

۱. مقدمه

ازدواج که پیوند زناشویی نیز نامیده می شود، یک پیوند فرهنگی و اغلب قانونی/حقوقی و به رسمیت شناخته شده بین دو فرد است؛ که به آن ها همسر گفته می شود. (ویلیام، هاویلند، ۲۰۱۱) تعریف ازدواج بین فرهنگ ها و مذاهب و در طول زمان متفاوت است. در برخی فرهنگ ها، ازدواج قبل از انجام هرگونه فعالیت جنسی، اجباری است یا به آن توصیه می شود. در برخی از مناطق جهان، ازدواج سنتی، ازدواج کودکان، ازدواج چند همسری و ازدواج اجباری نیز انجام می شود.

از دیدگاه مردم شناسی، در گذشته های دور که مردم مهاجرت کرده اند و در کنار یکدیگر ساکن شده اند، فرهنگ ها و قومیت هایی را که دارای رسم و رسوم خاصی است، پدید آورده اند که تانسل های بعد میان آنها اجرا می شده و بسیاری از آن ها بعد از هزاران سال همچنان در حال اجرا است و آیین ازدواج یکی از این رسوم است.

تصور بر این است که آریایی ها نیز از همین مهاجران هند و اروپایی بوده اند که در هزاره سوم (پ.م) پس از مهاجرت به منطقه فلات ایران و شبه قاره هند، تمدن بزرگی را شکل داده اند که دارای زبان و فرهنگ مشترکی بوده اند و بعد ها به دولت های جداگانه تبدیل شده اند. به همین دلیل میتوان گفت پس از جدایی از یکدیگر نیز رسوم مشابه و یا مشترک زیادی در زمینه پیوند و یا ازدواج میان این دو کشور وجود دارد. دلیل رابطه عمیق میان هند و ایران را باید در دوره های بسیار دور دست، یعنی در زمان مهاجرت آریایی ها جست و جو کرد.

چیزی که از این تحقیق انتظار می رود؛ یافتن نقاط افتراق و اشتراک در آیین ازدواج

۱-۱. بیان مساله و سوالات تحقیق

زمانی که اقوام آریایی به دنبال مراتع و منابع تغذیه جدید و بهتر و بیشتری بودند و زندگی در کوه ها و سرما برایشان سخت شده بود، مجبور به مهاجرت به سرزمین های جنوبی دریای خزر شدند. دسته ای از آن ها راهی دشت های ایران شدند و دسته دیگری به سمت سرزمین های شرقی حرکت کردند و سپس وارد هند شدند. بیان شده که هر دو گروه بزرگ مهاجران که دارای سنت ها و آیین های مشترک بودند، در سرزمین جدید همان آیین ها و سنت های خود را نگه داشتند و حتی در میان مردمان بومی آن سرزمین ها رواج دادند. از این رو، همسانی و شباهت های بسیاری، میان ازدواج ایرانیان و هندیان تا امروز شکل خود را تا حدود زیادی حفظ کرده است. (سینایی، ۱۳۸۶: ۶۱۹-۶۲۷)

سوال اصلی تحقیق این است که آیا وجه اشتراک در آیین های ازدواج در ایران و برخی ادیان در هند وجود دارد؟ ریشه ها و دلایل این همسانی چیست؟ و برخی از افتراقات این آیین کدام اند؟

این مقاله با توجه به ضرورت شناخت این اشتراکات و افتراقات، به بررسی میان آیین های ازدواج در ایران و هند پرداخته است.

۱-۲. ضرورت تحقیق

امروزه همه کشورها به دنبال تاریخ و تمدن و گذشته خود هستند، حتی بسیاری از کشورهایی که تمدن و یا قدمت چندانی ندارند، به دنبال یافتن ریشه های تمدنی خود هستند؛ چرا که نوعی قدرت نرم محسوب می شود. از آن جایی که ایران کشوری با تمدن بسیار بالا و ارزشمند است، یافتن وجوه اشتراک و افتراق آن در هر زمینه ای با سایر کشورها و تمدن ها، ضروری است. از طرفی سرزمین هند نیز، بسیار با تمدن و دارای تاریخی وسیع است. پس مقایسه ایران و هند در زمینه های گوناگون نیز به گونه ای ضروری است. در ذیل این ضرورت، هدف این مقاله پیدا کردن اشتراکات و افتراقات آیین ازدواج میان هند و ایران است.

۳-۱. روش تحقیق

این پژوهش با روش تحلیلی-توصیفی و گردآوری اطلاعات از منابع کتابخانه‌ای و میدانی، مشاهدات تجربی، مقالات متعدد و همچنین تجزیه و تحلیل مردم شناختی به بررسی اشتراکات و افتراقات آیین ازدواج میان این دو کشور می‌پردازد.

۴-۱. پیشینه تحقیق

طبیعتاً چه در ایران و چه در هند، کتاب‌ها و مقالاتی در زمینه‌های فرهنگی و آیینی مختلف از جمله ازدواج نوشته شده است که هر کدام از این آثار ممکن است به بخش یا رسم خاصی از آیین ازدواج پرداخته باشد.

یکی از این آثار کتاب آیین‌های گذر در ایران است اثر محمد اسدیان (۱۳۸۵) که در زمینه آیین ازدواج در ایران نوشته است و یا کتاب درآمدی بر انسان‌شناسی نوشته کلود ریوبر (۱۳۷۹) که اشارات فراوانی به سنت ازدواج در ایران دارد. در زمینه مقاله نیز، مقاله آیین ازدواج در دین هندویی شیوایی، نوشته ابراهیم و حق پرست (۱۴۰۰) نیز، در رابطه با آیین شیوایی در هند نوشته شده و ازدواج این آیین را به زیبایی بیان کرده است. مقاله مسئله ازدواج و اهمیت آن، از ملکی (۱۴۰۳) نیز، از این دسته آثار است. اما در رابطه با موضوع مقایسه آیین ازدواج در هند با آیین ازدواج در ایران فقط یک مقاله اثر حسنی فر، ناظریان و توسلی (۱۳۹۷) منتشر شده است.

در این مقاله نیز هدف، مشخص کردن وجوه اشتراک و افتراق در آیین ازدواج در هند و ایران است که تقریباً جز همان یک مقاله، اثر دیگری به این موضوع نپرداخته است.

۲. آیین‌های ازدواج در ایران

آیین‌های ازدواج در ایران دارای تنوع و غنای فرهنگی فراوانی هستند که تحت تاثیر تاریخ، مذهب، قومیت و منطقه جغرافیایی قرار دارند. پژوهش‌های تاریخی نشان می‌دهند که از زمان‌های دور، ازدواج و خویشاوندی در ایران به گونه‌ای نظام یافته بوده است. بر اساس همین ازدواج‌ها و یا همخونی که میان افراد وجود داشته، آنها خود را خویشاوند می‌دانستند. ازدواج در ایران را می‌توان به دو دسته آیین‌های قبل ازدواج (خواستگاری) و آیین‌های بعد ازدواج تقسیم کرد که در این مقاله به طور خلاصه و با نگاه به برخی از اقوام

۲-۱. آیین‌های پیش از ازدواج (خواستگاری)

خواستگاری به عنوان یکی از مراحل مهم در فرآیند ازدواج، همواره در فرهنگ‌های مختلف دارای قواعد و آداب خاصی بوده است و دارای تاریخچه‌ای طولانی است. در ایران باستان، پیش از ورود اسلام، خواستگاری نیز دارای رسم و رسوم خاص خود بوده که تحت تأثیر شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی آن زمان قرار داشته است. این آیین به عنوان آغاز رسمی ارتباط بین دو خانواده و موافقت بر ازدواج دختر و پسر، اهمیت زیادی دارد. خواستگاری به معنای درخواست یک دختر برای ازدواج از خانواده‌اش است. این آیین نشان‌دهنده‌ی احترام به خانواده و سنت‌های اجتماعی است.

در ایران معمولاً خواستگاری از طرف پسر یا خانواده‌اش صورت می‌پذیرد و خانواده دختر قبول کننده یا ردکننده خواستگار هستند. البته شاید در دوره جدید تغییری در این شیوه انجام شده باشد. اصولاً خواستگاری در زمان و مکانی مناسب انجام می‌شود. اعضای خانواده‌ی پسر به همراه خود پسر و گل و شیرینی به خانه‌ی دختر می‌روند و رسم بر این است که خانواده‌ی دختر از خانواده‌ی پسر با احترام و ادب پذیرایی می‌کنند. به طور معمول، بزرگ‌ترها و افراد با تجربه (مثل پدر بزرگ و مادر بزرگ) در این مراسم حضور دارند و معمولاً یک نفر از بزرگان خانواده‌ی پسر (معمولاً پدر یا یکی از نزدیکان) به نمایندگی از خانواده درخواست ازدواج را مطرح می‌کند. جوانان در این مرحله نمی‌توانند به طور مستقیم ابراز نظر کنند، مگر در مواقع خاص. خانواده‌ی دختر معمولاً از پسر و خانواده‌اش سؤالاتی در مورد سن و شغل و تبار و می‌پرسند و شروط خود را می‌گویند. این فرآیند ممکن است شامل مشورت با دختر نیز باشد تا نظر او را درباره این خواستگاری بدانند. بعد از مدتی خانواده دختر به خانواده پسر، جواب مثبت یا منفی را اعلام می‌کنند. اینگونه مراسم خواستگاری به پایان می‌رسد. (دلشاد تهرانی، ۱۳۹۰)

البته باید به این نکته توجه داشت که خواستگاری در مناطق مختلف و در میان اقوام تفاوت‌هایی دارد؛ به طور مثال در میان اقوام لر، معمولاً رسم بر این است که زنان فامیل، دختری را برای پسر انتخاب می‌کنند و چندین بار به خانه دختر رفت و آمد می‌کنند تا

حرکات و رفتار او را در برخورد با مهمان و خانواده اش مورد ارزیابی قرار دهند. پس از این مرحله عروس به تایید ریش سفیدان دو طرف می‌رسد که هم عروس و هم داماد را تایید می‌کنند. سپس خانواده و فامیل داماد پس از چند روز رسماً به خواستگاری عروس می‌روند. پس از این مرحله خانواده عروس نیز شرط‌های خود را برای قبول این وصلت اعلام کرده و خانواده داماد بعد از چند روز رضایت خود را به خانواده عروس اعلام می‌کند. (طیسی، ۱۳۷۴: ۱۶۹)

در تمایز این نوع خواستگاری، در منطقه شمال و در میان ترکمن‌های ایران زمین، سبک خواستگاری متفاوت است. معمولاً این پدر است که برای پسرش زن انتخاب می‌کند و قراردادهای مربوط به ازدواج را انجام می‌دهد. شیربها نیز به وسیله پدر داماد به پدر عروس داده می‌شود. پس از تایید پدر، روزی را برای بله برون انتخاب می‌کنند که در آن مقدار جهیزه، شیربها، زمان و نحوه برگزاری جشن عروسی تعیین می‌شود که به این مراسم در گذشته ایستماق و حالا «شب خواب» گفته می‌شود. (محزون، <http://jamejamonline.ir>) خواستگاری در میان ترک‌ها نیز اهمیت دارد. کلمه الچی در زبان ترکی به معنای خواستگار است. در میان ترک‌ها ازدواج فامیلی بسیار رایج بوده و ترک‌ها ترجیح می‌دهند با خانواده‌ای وصلت کنند که آن‌ها را از قبل می‌شناسند. در مراسم خواستگاری به سبک سنتی، اول مادر و خواهر داماد به دیدن خانواده عروس رفته و اگر توافقات اولیه حاصل شود، همراه با دیگر اعضای خانواده و بزرگترهای فامیل مراسم خواستگاری رسمی برگزار می‌شود. یکی از رسم‌های جالب در مراسم خواستگاری آن است که بعد از بله گفتن عروس، کله قندی که خانواده داماد همراه آورده‌اند، توسط یک ریش سفید شکسته می‌شود تا زوج جوان در تمام روزهای زندگی خود شیرین کام باشند. (گروه بزمینه، ۱۳۹۷) در منطقه سیستان نیز دختر به پیشنهاد پدر و مادر یا سایر اقوام، به پسر معرفی می‌شود و پس از انجام تحقیقات راجب خانواده دختر، مادر پسر به منزل دختر می‌رود و موضوع را مطرح می‌کند. خانواده دختر نیز پس از مشورت و تحقیق راجب خانواده پسر، به آنها اجازه می‌دهند تا جهت آشنایی به خانه دختر بروند. مجلس خواستگاری که به آن قاصدی هم گفته می‌شود، معمولاً با حضور یک یا چند نفر از بزرگان دو طرف مثل پدر بزرگ و مادر بزرگ یا دایی و عمو برگزار می‌شود. خانواده پسر، شرایط خودشان و

پسر را بیان کرده و در مقابل خانواده دختر نیز، شرط و شروط خود را بیان می‌کنند و بعد از چند روز خانواده دختر جواب مثبت یا منفی را به خانواده پسر اعلام می‌کنند و در صورت مثبت بودن جواب برای تعیین مهریه، زمان مراسم و موضوعات دیگر، بار دیگر به خانه دختر می‌روند.

۲-۲. عروسی

بعد از خواستگاری نوبت به بله برون، عقد، حنابندان، عروسی، پاتختی و پاگشاست. (اسدیان، ۱۳۸۴: ۹۳) سفره عقد، سفره‌ای است که در مراسم ازدواج و عقد زوجین به منظور برقراری عقد و رسمی کردن پیوند زناشویی برپا می‌شود. این سفره معمولاً شامل نمادها و اشیاء خاصی است که هر یک معنای خاصی دارند و به نوعی نشان‌دهنده‌ی آرزوها و امیدهای زوجین برای زندگی مشترک می‌باشد. برای مثال، قرآن یا کتاب مقدس به عنوان نماد دین و معنویت، آینه: نمایشگر عشق و ازدواج زوجین، شمع: نماد روشنایی و زندگی، عسل: نماد شیرینی زندگی، نان و پنیر و سبزی به منظور جریان رزق و روزی و عناصر دیگری که هر خانواده ممکن است این عناصر را به دلخواه خود اضافه یا کم کند. سفره عقد معمولاً به زیبایی تزئین می‌شود و نقش مهمی در حفظ آداب و سنن فرهنگی در مراسم ازدواج دارد. (ابراهیم زاده، ن، ۱۳۹۵). این سفره نه تنها به عنوان یک مراسم اجتماعی بلکه به عنوان یک گردهمایی روانی و عاطفی نیز تلقی می‌شود که می‌تواند به ایجاد احساس نزدیکی و وابستگی بین زوجین کمک کند. (رحیمی، م. ۱۳۹۴). سفره عقد به طرز قابل توجهی در طول تاریخ دستخوش تغییرات و تحولات مختلفی شده است و این روند می‌تواند به تحولاتی در زندگی اجتماعی و فرهنگی مردم نیز اشاره کند. (نیک‌فر، ت. ۱۳۹۶).

آیین حنابندان مجلس شادی دیگری بعد از عقد می‌باشد. مراسم حنابندان در طول قرن‌ها یکی از آداب و رسوم عروسی در نزد اقوام ایرانی است. حنابندان آیینی سنتی است که یک یا دو روز پیش از عروسی در خانه پدر و مادر عروس و با حضور دوستان و خویشان برگزار می‌شود و مهمانان برای خانواده عروس پول یا هدیه‌های دیگر می‌آورند. در لرستان پیش از بردن عروس به خانه، او را هفت بار دور اجاق خانه پدر، که به نشانه

تقدس است، می گردانند. (رخشا، ۱۳۷۸-۷۹: ۲۱۱). در گیلان نیز عروس را پیش از بردن به داخل خانه، دور حوض یا چاه آب و اگر نبود؛ دور طشتی پر از آب، سه تا هفت بار می چرخانند. سپس عروس سکه ای را به درون آب می اندازد و گوسفندی را جلوی پای او قربانی می کند. (لنگرودی، ۱۳۷۷: ۷۴-۷۵) از این رو است که متوجه می شویم، آب و آتش از عناصر مقدس در اعتقادات ایرانیان باستان است و این باورها پس از مدت ها همچنان در سنت های مردم رواج دارد. لرها به آتش به عنوان یک نماد مقدس می نگرند، تا جایی که از آن به عنوان سوگند یاد می کنند؛ مثلاً می گویند: به ئی تش قسم (به این آتش قسم) و نیز هرگاه فردی مظنون به اشتباهی می شد و یا در مظان اتهام قرار می گرفت او را به ادای سوگند در برابر مقدسات وادار می کردند و یکی از این مقدسات آتش بود و جالب این که فرد اگر گناهکار بود، هرگز راضی نمی شد به دروغ سوگند به آتش یاد نماید، چون معتقد بودند سوگند دروغ به آتش، تاوان جبران ناپذیری دارد. آن ها بر این باورند که در جان آب و آتش یعنی گوهر نرینگی نیز وجود دارد. در هستی شناسی هندیان نیز به این باور اشاره شده است. (ایونس، ۱۳۷۳: ۲۱-۱۹)

مراسم عروسی نیز همانند خوستگاری، تنوع فراوان دارد؛ برای مثال: مراسم در میان بلوچ ها، هشت مرحله دارد. «گندونن»، «هبرجی» که به نوعی همان بله برون است. «بربند مال» مراسم تعیین مهریه است. «جُل بندی» که در آن عروس برای رفتن به مراسم عروسی بست می نشیند و نباید کسی او را در این مدت ببیند. «سرآپی» یا «سرآب» و «مشاطه» که به آماده کردن عروس و داماد مربوط است و در نهایت «یکجایی» که در آن عروس و داماد هم خانه می شوند. در عروسی بلوچ ها، داماد را سوار بر شتری که با پتو و رو تختی های مخمل رنگی آراسته کرده اند، می کنند و در حالی که شعری به اسم «هالی» می خوانند، او را به سمت آب می برند. پس از غسل دادن داماد، لباسی که هدیه خانواده عروس است را بر تن او می کنند و صیغه عقد می خوانند. داماد مجدداً سوار بر شتر شده و راهی منزل عروس می شود. در بلوچستان بر خلاف نقاط دیگر، داماد را به خانه عروس می آورند. پس از آنکه یک ماه در آن جا بسر برد به خانه داماد می روند و زندگی مشترک را آغاز می کنند (افشاری سیستانی ۱۳۶۳: ۱۵۵). البته در همه منطقه بلوچستان چنین نیست و در برخی مناطق مانند سرحدات، عروس را به منزل داماد می برند. در این زمان مردم همراه به

وسیله حلوا پذیرایی می‌شوند و پدر داماد و برادرش او را تا حجله همراهی می‌کنند. قبل از ورود داماد به حجله، در اتاق یک نفر گوسفندی را قربانی می‌کند و به داماد اجازه ورود به اتاق حجله را نمی‌دهند، تا اینکه مبلغی را که به آن «کت بندی» می‌گویند و در مجلس خواستگاری مشخص شده است به وسیله پدر داماد پرداخت شود. (بزرگ زاده، ۱۳۸۷: ۲۳۱). در شیراز پس از اجازه پدر و مادر عروس برای بردن عروس به خانه داماد، عروس دست پدر و مادر خود را می‌بوسد و خداحافظی می‌کند. سپس عروس را از زیر قرآن می‌گذرانند. هنگامی که عروس به خانه داماد وارد می‌شود. یک نفر ظرفی را که در آن غسل است جلوی عروس می‌آورد؛ عروس انگشتش را کمی در آن زده و به در خانه می‌کشد، سپس وارد می‌شود. سینی دیگری که یک جلد قرآن مجید و یک کاسه آب که برگ سبز یا شاخه گل در آن افکنده اند و یا نارنجی روی آب کاسه افتاده، جلوی او آورده می‌شود. عروس قرآن را می‌بوسد و از زیر آن می‌گذرد و دیگران ظرف نقل را روی سرش می‌پاشند. در تبریز نیز در روز عروسی، خانواده داماد با رقص سنتی و محلی و پایکوبی، به خانه پدری عروس آمده و عروس را به خانه داماد می‌برند. در این میان مادر عروس دو یا سه عدد چراغ نفتی زیبا را تزئین کرده و به خواهران داماد یا خانم‌های فامیل درجه یک او می‌دهد؛ این چراغ‌ها نشانه روشنی است که همراه عروس خانم وارد خانه داماد می‌شود. علاوه بر این چراغ‌ها، یک مرغ هم که پرهایش روبان‌های رنگی بسته شده توسط مادر عروس به دست یکی از خانم‌های خانواده داماد داده می‌شود؛ این مرغ نشانه سرزندگی و آغاز زاد و ولد است که مادر عروس برای او آرزو می‌کند. سپس پدر عروس پیشانی او را بوسیده، از زیر قرآن رد کرده و راهی خانه بخت می‌کند. (گروه بزمینه، ۱۳۹۷)

۳. آیین‌های ازدواج در هند

۳-۱. ازدواج در آیین هندو

در رابطه با سنت ازدواج در هند نظریات گوناگون وجود دارد. این نهاد در میان هندوها اهمیت زیادی دارد و در بسیاری از متون مذهبی به آن تاکید شده است. ازدواج در هندوئیسم یک مراسم فرهنگی و مذهبی است که با آداب و رسوم خاصی همراه است. این مراسم نه تنها به عنوان پیوند میان دو نفر، بلکه به عنوان تاسیس یک خانواده و پیوند دو خانواده نیز در نظر گرفته می‌شود. متون مذهبی «وداها»، «حماسه‌ها»، «یورانا» و همچنین

متون مذهبی «بودائیسیم» و «جینیسیم» ازدواج را یک فریضه مذهبی قلمداد می‌کنند. (Sanskrit English Dictionary; 2001). ازدواج که در لغت هندو «ویواه» خوانده می‌شود، به عنوان یک وظیفه اساسی برای هر «هندو» محسوب می‌گردد. بر اساس اعتقادات مذهب هندوئیسم، هر انسان بایستی پنج قربانی بزرگ انجام بدهد. انجام این پنج قربانی تنها زمانی ممکن است که فرد ازدواج کرده باشد. (Gajrani; 2004: 204_256) بنابراین زن یا مرد تا زمانی که ازدواج نکرده باشد نمی‌تواند این پنج فرض بزرگ را انجام دهد. زندگی مشترکی که زن و مرد تشکیل می‌دهند در هندوئیسم، «گرهیاستا» خوانده می‌شود و پنج قربانی مذکور تقدیم به خالق هستی «براهما» خدایان هندو، اجداد، عناصر و هموعان می‌گردد. (Lochtefeld; 2001: 427) هندو ها تولد پسر را منجر به رستگاری یا آزادی میدانند. زنان نیز به عنوان مادران، متولیان نسل ها و فرهنگ ها هستند و نقش کلیدی در تربیت فرزندان به عهده دارند و خانواده‌ها برای پسرشان، به دنبال دخترانی برای ازدواج هستند که توانایی تربیت درست فرزندان را داشته باشند. اگر دختر به سن قانونی برای ازدواج برسد، قیم او سه سال فرصت دارد تا او را به خانه بخت بفرستد و اگر چنین نکند، دختر بعد آن سه سال حق دارد زوج دلخواهش را خودش انتخاب بکند. سن ازدواج در هند بسیار متغیر است؛ به گونه ای که حتی ممکن است یک کودک ۶ ماهه را به عقد پسری در بیاورند و او را تا رسیدن سن بلوغ به خانه داماد بفرستند. در واقع هدفشان از این نوع ازدواج وابسته کردن دختر و پسر به همدیگر است. هرچند امروزه در هند نیز سن ازدواج بالا رفته اما هنوز هم در برخی مناطق از جمله منطقه راجستان و جنوب هند همچنان این گونه ازدواج رایج است. (توسلی، ۱۳۹۴: ۲۸۲-۲۸۱)

۲-۳. انتخاب همسر

طبق متون مذهبی {دهارماشاسترا} یا کتاب قانون و هستی شناسی هندی، از دو نوع ازدواج درون گروهی و برون گروهی نام برده شده است.

الف: ازدواج درون گروهی

در این نوع ازدواج افرادی که از یک طبقه اجتماعی، مذهبی هستند، می‌توانند باهم ازدواج کنند. به عبارتی افرادی که از یک سلسله "وارنا" باشند می‌توانند باهم ازدواج کنند.

ازدواج در این گروه، محدودیت های خاص خود را دارد. در این ازدواج، افراد حتی باید اصل و نسب مشترک داشته باشند؛ به گونه ای که اگر سلسه مشترک داشته باشند اما اصل و نسب آن ها متفاوت باشد نمی توانند باهم ازدواج کنند. (Beteille;A.1996) این نوع ازدواج به حفظ هویت فرهنگی و اجتماعی افراد کمک می کند و باعث ایجاد هم بستگی می شود. در ازدواج های درون گروهی، مشورت و توافق بین خانواده ها اهمیت زیادی دارد و به ویژه در خانواده های سنتی هند، به خوبی مشهود است. جایی که والدین در انتخاب همسر برای فرزندان نقش اصلی را ایفا می کنند. معمولاً این ازدواج ها موفق تر هستند چرا که ترجیحات و باورهای فرهنگی به خوبی رعایت می شود.

ب: ازدواج برون گروهی

در ازدواج برون گروهی بر خلاف درون گروهی، افراد یک کاست نمی توانند باهم ازدواج کنند؛ حتی دختران و پسران یک روستا هم نمی توانند باهم ازدواج کنند. در این نوع ازدواج، توجه به پیشینه خانوادگی و کاستی کمتر است و افراد معمولاً تنها بر اساس عشق و توافق شخصی به ازدواج می پردازند. این ازدواج موجب افزایش تنوع فرهنگی و اجتماعی می شود. البته ممکن است گاهی از طرف خانواده ها با مخالفت مواجه شود، به خصوص در جوامع سنتی که به قواعد کاستی پایبند هستند. (Chakravarti;U.2003)

ازدواج برون گروهی خود به دو دسته "ساگوترا" و "سایپندا" تقسیم می شود. ساگوترا به معنای هم ریشه یا هم خانواده است و به ازدواج میان افراد از دو خانواده مختلف اشاره دارد که از یک جد مشترک (یعنی از یک نسل و نسب) می باشند. در این نوع ازدواج، از ازدواج اقوام نزدیک خودداری می شود. (Bajpai; 2011:73_74) سایپندا: در این نوع ازدواج افراد نمی توانند با کسانی که از نسل مشترک هستند باهم ازدواج کنند. در واقع فرزندان یک پدر و مادر تا هفت نسل از پدر و تا پنج نسل از مادر نمی توانند باهم ازدواج کنند. البته این نکته وجود دارد که پسر عمو و دختر عمو و یا پسر دایی و دختر خاله اگر از لحاظ پدر و مادر به طور موازی به پدر بزرگ برگردند؛ می توانند باهم ازدواج کنند.

مصوبه ۱۹۵۵ ازدواج درون فامیلی را تا پنج نسل از طرف پدر و سه نسل از طرف مادر ممنوع می کند اما این قانون ازدواج بین فرزندان یک فرد با فرزندان عمه یا دایی مجاز

می داند. (Sharma;2008:69_80)

معمولا پیشنهاد ازدواج از سوی خانواده دختر مطرح می‌شود و بر همین اساس خانواده دختر پس از انتخاب داماد به خانه او رفته و پیشنهاد را مطرح می‌کنند. پس از مدتی، خانواده داماد به خانه عروس می‌روند و در این رابطه در نواحی مختلف، مراسمات متفاوتی وجود دارد. در جنوب هند خانواده داماد پس از پذیرش عروس همراه با یک دست لباس به منزل دختر رفته و نظر نهایی خود را اعلام می‌کنند. در شرق هند یعنی ایالت پنجاب خانواده داماد با یک قطعه جواهر همراه با لباس و یک ظرف نقره به منزل عروس می‌روند که به این رسم "سگانی" گفته می‌شود. پس از بررسی و قبول شرایطی که در مورد مراسم و اوضاع مالی و تجهیزه مطرح می‌شود، ممکن است یک قرارداد کتبی نیز منعقد شود که جزئیات مالی و شرایط دیگر را مشخص می‌کند. (Kane;P.V.1974)

۳-۴. مراسم عروسی

مراسم عروسی یا ازدواج اهمیت زیادی در هند دارد. در متون مذهبی می‌گویند که عروس به وسیله پدر یا ولی خود به داماد سپرده می‌شود و بنابراین از داماد دعوت می‌شود که برای بردن عروس به محل عروسی مراجعت کند. در روز عروسی، عروس و داماد به صورت متقابل حلقه گلی را به هم تقدیم می‌کنند و خانواده عروس، دخترشان را به داماد تحویل می‌دهند. عروس و داماد دست در دست هم هفت مرتبه به دور آتش مقدس که برای همین منظور در محل برگزاری جشن عروسی برپا شده است، می‌چرخند. (Kumar_Sinha;2008:87)

هنگامی که عروس و داماد به دور آتش می‌چرخند، روحانی مذهبی سروده‌های مذهبی از "وداها" و "گریاسوترا" می‌خواند و در همین هنگام از روغن مخصوص که در ظرفی در دست دارد، مقداری درون آتش می‌ریزد. طبقات پایین جامعه نمی‌توانند در هنگام ازدواج از اوراد "ودا" بخوانند و باید از اوراد "مانترا" که در متون "پوراناها" موجود است، بخوانند. (Gajrani;2004:36_64) مراسم عروسی بین ۳ تا ۶ ساعت طول می‌کشد و عروس و داماد نباید تا ۱۲ ساعت چیزی بخورند. مراسم عروسی عموماً در محل‌های عمومی با برپایی سالی که به شکل خاصی با استفاده از چوب و چادر احداث شده برگزار می‌شود. درب ورودی و قسمت‌های مختلف سالن مزبور با استفاده از گل‌های

نارنجی و قرمز و سفید به شکل فوق العاده زیبایی تزئین شده و در بیرون آن نیز طبخ انواع غذا و دسر برای مراسم شام انجام می‌شود. داماد را عصر روز مراسم به آرایشگاه می‌برند و پس از اصلاح، لباس سفید مخصوص (دوتی) را به او پوشانیده و عمامه ای از رنگ های مختلف بر سر او قرار داده و با توری مخصوص که زینت آلات نیز روی آن نصب شده، روی صورت داماد را می‌پوشانند؛ سپس داماد سوار بر اسب شده و جلوی داماد دسته طبل و موزیک حرکت می‌کند و همراه با نواختن آهنگ های شاد، اعضای خانواده داماد جلوی وی به رقص و پایکوبی می‌پردازند. اعضای خانواده و فامیل داماد پای پیاده و همراه با داماد سوار بر اسب، به محل چادر عروس رفته و قبل از ورود وی پدر و مادر دختر همراه با سایر بستگان به استقبال داماد می‌آیند و ضمن تقدیم خلعت و هدیه به وی و اعضای خانواده‌اش، ورود او را گرامی می‌دارند. در این هنگام عروس که از قبل در محل مراسم حضور دارد، از داماد استقبال می‌کند و حلقه گلی را به گردن وی می‌اندازد. جالب این است که مرد نباید گردنش را خم کند، به همین دلیل برای خانم های قد کوتاه از قبل صندلی آماده می‌کنند. تمامی هزینه های عروسی به عهده خانواده عروس است. در گذشته مراسم عروسی سه روز به طول می‌انجامید اما امروزه به دلیل حذف هزینه های گزاف به یک شب خلاصه شده است. (Pandey;1969:153_233)

۳-۵. جهزیه

در هند نیز در همان مراسم خاستگاری، بر جهزیه توافق می‌کنند. خانواده عروس بر اساس موقعیت اجتماعی و وابستگی طبقاتی و تحصیلی و اقتصادی لوازمی را به عنوان جهاز به دخترشان می‌دهند. این لوازم شامل طلا، فرش، لوازم الکترونیکی، ماشین، مسکن و ... می‌باشد. در بسیاری از موارد چون خانواده عروس به دلیل خرج و مخارج بالا نمیتواند به وعده‌های خود در مورد جهاز عمل کنند، موجب می‌شوند که عروس توسط خانواده داماد مورد آزار و اذیت روحی و جسمی قرار گیرد.

۳-۶. ازدواج در میان ادیان دیگر

الف: ازدواج در میان مسلمانان هند

هرچند که مسلمانان در سطح جهان پراکنده هستند و با فرهنگ ها و تمدن های مختلفی زندگی می‌کنند؛ اما باز هم در بسیاری از عقاید و آیین ها باهم مشترک هستند. ازدواج

مسلمانان اهل تسنن هند در ایالت اتارپرادش که پر جمعیت ترین ایالت مسلمان نشین هند است، با خاستگاری داماد آغاز می شود. بعد از موافقت خانواده عروس، در مورد مهریه و جهاز گفت و گو می کنند. در روز عروسی وکیل داماد همراه با دو شاهد برای کسب رضایت عروس نزد او می رود و پس از جواب مثبت گرفتن از او، نزد داماد میرود و جواب مثبت را از او نیز می گیرد. روحانی یا قاضی خطبه عقد را می خواند و از زندگی های خوش یمن در اسلام یاد می کند. شباهت ازدواج شیعیان در هند همانند سایر شیعیان جهان است؛ با این تفاوت که در شب عروسی باید حدیث کساء خوانده شود. (توسلی، ۱۳۹۴: ۲۸۶-۲۸۵)

ب: ازدواج در میان سیک ها

ازدواج در میان سیک ها شباهت بسیار زیادی با ازدواج هندوها دارد؛ اما اختلافات جزئی بین آنها نیز وجود دارد. عمده ترین فرق بین ازدواج سیک ها با هندوها در آن است که سیک ها به جای استفاده از متون ودا صرفاً از کتاب مذهبی مقدس خود یعنی "گورو گرنت صاحب" قرائت می کنند. ازدواج در مذهب سیک ها به نام مراسم سعادت خوانده می شود. مراسم ازدواج در سیک ها، بدون در نظر گرفتن طبقه، موقعیت اجتماعی، نژاد و اصل و نسب برگزار می شود (Arjan; 2004:788). در این آیین اگر پدر دختری تشخیص داد که پسر دلخواه دخترش مومن و پاک بوده و درآمد خود را از راه صدق و درستی به دست می آورد، موظف است بدون در نظر گرفتن موقعیت مالی وی با ازدواج دخترش موافقت نماید. مراسم ازدواج در این آیین برخلاف هندوها بر اساس ملاحظات نجومی صورت نمی گیرد؛ زیرا هیچ روزی بر روزهای دیگر برتری و تقدس ندارد. این مراسم در گوردوارا (معابد سیک) برگزار می شود و از صبح تا پیش از ظهر همان روز به طول می انجامد. در آیین سیک به مراسم عروسی «لاوان» یا «لاوا» گفته می شود. در مراسم نامزدی که ممکن است در یک روز با مراسم عروسی یا در روز پیش از آن باشد، داماد با شیرینی هندی و میوه های تازه و نیز هدایایی به خانه عروس میرود و خانواده ی عروس نیز با شیرینی و هدیه از داماد استقبال می کنند. در مراسم ازدواج پس از آن که مرد و زن سیک برای ازدواج در مراسم نامزدی توافق نمودند، داماد در حالی که ملبس به پنج کاف است (شرط سیک بودن داشتن پنج چیز است که در زبان پنجابی/هندی با کاف شروع

میشود: به فارسی شامل: گیس، خنجر، شانه، دست بند آهنی، شلوارک سفید) پارچه ای را از دوش خود آویزان می کند و یک سر آن را در دست می گیرد، عروس هم که ملبس به لباس محلی است، پشت داماد ایستاده و سر دیگر پارچه را می گیرد؛ سپس در حالی که در مقابل جایگاه مخصوص کتاب مقدس، گورو گرنث صاحب قرار گرفته به قرائت چهار بیت از اشعار ازدواج، که سروده گورو رام داس است (و به آن لاوان گفته می شود) می پردازند. در آن حال عروس و داماد چهار بار به دور کتاب مقدس در جهت عقربه های ساعت می چرخند. در هر دور سرود خاص ازدواج شabad که جز مراسم عروسی است و توسط روحانی سیک قرائت می شود اجرا و خوانده می شود. روحانی سیک طبق مدلهای موجود در چهار شادباد آنها را به نکاح هم در می آورد. سپس هر دو در مقابل کتاب مقدس تعظیم کرده و مراسم به پایان می رسد. (Bajpai, 2011:73-74).

۴. بحث نظری

به هر حال ازدواج در تمامی ادیان و کیش های هند و ایران توصیه شده و بخشی از وظایف دینی است. در اکثریت این ادیان توصیه شده که انسان صرفاً با ازدواج می تواند دینش را کامل کند. به همین دلیل ازدواج امری مقدس و لازم الاجرا می باشد و در نظام اجتماعی به آن توصیه شده است. مردم برای انجام امر ازدواج، بیشتر مطیع کتاب مقدس هستند. هم در ایران و هم در هند، عناصری هستند که مقدس شمرده می شوند. برای مثال؛ آب و آتش هردو برای ایرانیان و هندیان با ارزش و مقدس هستند. هندیان معتقدند که آتش زاده ی آب است و برهما از آتش نخستین سر بر آورده است. ایرانی ها معتقدند آتش نماد عشق و شور و شوق در زندگی زناشویی شناخته می شود. زرتشتیان به آتش احترام می گذارند و در آتشکده ها، آتش را به عنوان نماد اهورا مزدا می پرستند. پس امر ازدواج جز با اجرای چرخیدن بر دور آتش و آب، که پایه زندگی و باروری و پابندگی هستند، و یا کتاب مقدس، به انجام نخواهد رسید. نان و پنیر و سبزی در سنت ایرانی و گل و نارگیل و شیرینی و برنج در سنت هندی به نشانه برکت، زینت بخش سفره عقد است.

ازدواج فرهنگی است که نزد هرملتی رنگ خاصی به خود گرفته و بخشی از هویت مردمان آن کشور می باشد. بر همین اساس می توان گفت آیین های ازدواج در ایران و هند هویت مشترکی دارند که این دو کشور را به هم با وجود تفاوت ها نزدیک می کند. آیین ازدواج در ایران از تفاوت ها و تنوع بسیاری برخوردار است. در هند نیز شاهد آیین های مختلفی در ازدواج هستیم. با چشم پوشی از تفاوت ها و تنوع این آیین در ایران و هند، می توان چند ویژگی و مؤلفه مشترک را نام برد:

۱. قداست ازدواج و تشکیل خانواده

۲. پابندی به اصول و عقاید و نفی سنت شکنی هم در انتخاب همسر و هم در برگزاری

مراسم عروسی

۳. اهمیت نقش خانواده در انتخاب همسر برای فرزندان

۴. همیاری و مشارکت در تهیه مراسم ازدواج، تهیه جهاز، شام عروسی

۵. در گذشته تمامی اعضای خانواده باهم و در یک مکان زندگی می کردند اما امروزه به دلیل افزایش هزینه های ازدواج، خانواده از صورت گسترده خارج شده و حالتی جزئی پیدا کرده است.

۶. اهمیت و ارزش عناصری مثل آب و آتش

۷. ازدواج درون گروهی

ازدواج درون گروهی در هر دو کشور به خصوص هند وجود دارد. این ازدواج در هند بر اساس قوانین کاستی، ویژگی های خاص خود را دارد و ازدواج خارج از آن مردود است. تفاوت بارزی که در فرهنگ ایران و هند وجود دارد در رابطه با زنان بیوه است؛ در گذشته مردمان هند معتقد بودند که زنان بیوه باید به همراه همسرشان سوزانده شوند (رسم ساتی). هرچند امروزه این قانون در کشور هند ممنوع شده اما باز هم ازدواج مجدد زنان بیوه، امری زشت و ناپسند شمرده می شود؛ درحالی که در فرهنگ ایرانی تاکید بر ازدواج مجدد زن بیوه شده است تا باعث استحکام اخلاق خانواده و نظام اجتماعی باشد.

فهرست منابع

۱. ابراهیم زاده، نادر، نمادگرایی در فرهنگ ایرانی (تحلیل آیین‌ها و سنت‌ها و هنرها)، شیراز: انتشارات دانشگاه شیراز.
۲. اسدیان، محمد و دیگران باورها و دانسته‌ها در لرستان و ایلام، تهران: مرکز مردم شناسی، ۱۳۸۵.
۳. اسدیان، محمد، آیین‌های گذر در ایران، تهران: انتشارات روشنان، ۱۳۸۴.
۴. افشاری سیستانی، ایرج، سیستان و بلوچستان و ایلها و چادر نشینها، تهران: نشر مولف، ۱۳۶۴.
۵. ایونس، ورونیکا، اساطیر هند، ترجمه باجلان فرخی، تهران: نشر اساطیر، ۱۳۷۳.
۶. بزرگ زاده، عبدالسلام، مراسم ازدواج در منطقه مکران بلوچستان، فصلنامه فرهنگ مردم ایران، ۱۳۸۷، شماره ۱۳.
۷. پاینده لنگرودی، محمود، آیین‌ها و باورداشت‌های گیلان و دیلم، تهران: پژوهشگاه مطالعات علوم انسانی، ۱۳۷۷.
۸. توسلی، محمدمهدی، تحولات شبه قاره هند، قم: انتشارات بین المللی المصطفی (ص)، ۱۳۹۴.
۹. تیم بزمینه، رسوم و سنت‌های عروسی در تبریز، <https://baz,ineh.com/s/Vljg>، ۱۳۹۶.
۱۰. دلشاد تهرانی، مصطفی، جوان و ازدواج، تهران: نشر علمی و فرهنگی، ۱۳۹۰.
۱۱. رحیمی، محمود، همسرگزینی (فرهنگ، روندها و چالش‌ها)، تهران: انتشارات اردکان، ۱۳۹۴.
۱۲. سینایی، مریم، آریایی، دانشنامه ایران، تهران: مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی.
۱۳. طبیبی، حشمت‌ا.... جامعه شناسی و مردم شناسی ایلات و عشایر، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۴.
۱۴. محزون، علی، برخی آیین‌های ازدواج بین اقوام ایرانی، <http://jamejamonline.ir>.
۱۵. نیک فر، تحول سنت‌ها و آداب ازدواج در ایران از گذشته تا کنون: کتابخانه ملی ایران، ۱۳۹۶.

16. Arjan, G., The Adi Granth, Etd. Ernest Trumpp, England, 2004.
- 20- Singh, C. And Nath, P., Hindu Manners, Customs and Ceremonies, New Dehdi: Crest Publishing House, 1999.
17. Bajpai, S., The History of India, from ancient to modern times, USA, Himalayan Academy Publications, 2011.
18. Beteille, A. Caste, Class and power: changing patterns of stratification in a Tanjor Village. University of colifornia Press, 1996.
19. Chakravarti, U. Gendering Caste: Through a Feminist Lens. Stree, Kolkata, 2003.
20. Gajrani, S., (edt), History, Religion and Culture of India, vol.1, ISHA Books, 2004.
21. Haviland, William A, Prins, Harald E.L, McBride, Bunny; Walrath, Dana 2011.
22. Kane, P.V. History of Dharmashastra. Vol. 1. Poona: Bhandarkar Oriental research institute, 1974.
23. Kumar Sinha, S., Basics of Hinduism, London, Unicorn Books, 2008.
24. Lochtefeld, J.G., The Illustrated Encyclopedia of Hinduism, 2001.
25. Pandey, R., Hindu Samskaras: socio-religious study of the Hindu sacraments, Delhi, Motilal Banarsidass Publications, 1969.
26. Sanskrit English Dictionary, Germany, University of Koeln Publications, 2002.
27. Sharma, A., Marriage in the Hindu Religions Traditions, Journal of Ecumerical Studies, 22 (1) : 69-80, 2008.

